

Репертуар сучасної української книги

УДК 002.2(37)

Ж. В. Бабенко

ДОКУМЕНТАЛЬНІ ПОТОКИ 90-х рр. ХХ ст. ДЛЯ ОРГАНІЗАТОРІВ ДИТЯЧОГО ТА ЮНАЦЬКОГО ЧИТАННЯ В РЕПЕРТУАРІ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГИ

Формування оптимальної системи інформаційного забезпечення будь-якої категорії споживачів передбачає інформаційний моніторинг, тобто безперервне спостереження за розвитком інформаційних ресурсів (ІР) для даної групи користувачів. Головною метою моніторингу ІР є управління процесами формування та використання цих ресурсів.

ІР у сучасних умовах стають частиною стратегічних ресурсів суспільства, важливим фактором економічного, політичного та культурного розвитку. ІР дитячих та юнацьких бібліотек є важливим компонентом ресурсів держави. Вони спрямовані на задоволення інформаційних потреб (ІП) підростаючого покоління й організаторів дитячого та юнацького читання (ОДЮЧ) – батьків, вихователів дитячих садків, учителів, працівників закладів позашкільного виховання. Якісно нові умови функціонування закладів освіти та виховання висувають вимогу вдосконалення інформаційного забезпечення всіх, хто працює з дітьми та молоддю. Реалізація цього завдання неможлива без моніторингових досліджень існуючих ресурсів інформації для ОДЮЧ та зіставлення їх з ІП даної групи споживачів. Застосування такого підходу забезпечує створення ІР, адекватних змінюванам суспільним ІП, та можливість їх структурування відповідно до інтересів користувачів.

У складі ІР для ОДЮЧ можна виділити дві підсистеми: первиннодокументальні та вториннодокументальні ресурси. Функціонування ІР для ОДЮЧ на первиннодокументальному рівні забезпечується створенням і поширенням у суспільстві первинних документів, що фіксують результати пізнання об'єктивної дійсності фахівцями в галузі дитячого (юнацького) читання, літератури, психології, педагогіки тощо. Вториннодокументальні ІР для ОДЮЧ являють собою сукупність документів, які створюються внаслідок аналітико-синтетичної обробки первинних документів фахівцями інформаційної сфери. За рахунок первинних документів для ОДЮЧ формуються

документальні потоки та документальний масив для вищезначеної категорії споживачів інформації [1].

Поняття “документальний потік” введено в бібліографічну практику в 60-ті рр. XX ст., а впродовж 70 – 80-х років сформовано його сучасне розуміння як тематично пов’язаної множини документів, що функціонує у суспільстві в певний короткий проміжок часу [4]. Розвиток документального потоку закономірно зумовлений процесами соціального пізнання світу, тому даний потік можна визначити як вибіркове відображення в документальній формі результатів суспільної діяльності. Документальний потік відображає в кожному конкретний момент свого існування накопичені людством знання з різних галузей. Таким чином, аналіз документального потоку дозволяє виявити стан розвитку певної галузі (сфери життя суспільства). Зокрема, у даному дослідженні моніторинг документального потоку для ОДЮЧ дає можливість виявити тенденції розвитку дитячої та юнацької літератури, а також з педагогіки, психології тощо.

Суттєвою рисою документального потоку є наявність тісних взаємозв’язків між первинними документами. Це дозволяє характеризувати його як цілісне функціонально значиме явище у суспільстві.

З поняттям „документальний потік” співвідноситься поняття „документальний масив”, що визначається як множина документів, нагромаджених у суспільстві протягом тривалого проміжку часу [4]. Документальний потік постійно оновлюється, змінюється за своєю тематикою, типовидовою структурою тощо. А документальний масив відзначається стабільністю внутрішньої структури.

Метою інформаційно-бібліографічного забезпечення ОДЮЧ є створення вториннодокументальних ресурсів, які б відображали первинні документи, що містять необхідну даній категорії споживачів інформацію. Таким чином, документальний потік є об’єктом бібліографічної діяльності. Бібліографічні посібники для ОДЮЧ повинні моделювати особливості первиннодокументального потоку для даної категорії споживачів інформації. Для забезпечення якості бібліографічної моделі потоку (достовірності, повноти, точності) і збільшення її прогностичних можливостей потрібні не епізодичні дослідження потоку документів, а безперервне й багатоаспектне спостереження за його розвитком. У зв’язку з тим одним із завдань даного дослідження став моніторинг первиннодокументальних ресурсів для ОДЮЧ для виявлення тенденцій їх формування в Україні у 90-ті роки XX століття. Основним методом дослідження обрано статистичний аналіз, який дає можливість виміряти частоту наявності документів з певними ознаками в документальному потоці. За голову одиницю вимірювання взято документ, що отримав самостійний бібліо-

графічний опис у „Літописі книг” як джерельній базі дослідження. Нами було здійснено моніторинг друкованої продукції для ОДЮЧ за 1995 – 2000 роки. Досвід вивчення потоків інформації свідчить, що для отримання достовірних відомостей достатньою є глибина ретроспекції від двох до п’яти років [1]. Об’єктом аналізу стали книги та брошури для ОДЮЧ, що вийшли на території нашої держави, оскільки саме вони найбільше ними використовуються. Аналіз документального потоку проводився з урахуванням сукупності таких ознак, як видавнича, змістовна, мовна та типовидова.

Документальний потік для ОДЮЧ є універсальним за своїм змістом; виділений за функціональним призначенням, а не за галузевою ознакою. Це сукупність документів, які розраховані на різні категорії ОДЮЧ для реалізації соціальних функцій освіти та виховання підростаючого покоління.

Змістовна структура ІІІ ОДЮЧ досить складна: їх цікавить інформація про літературу для дітей та юнацтва, про матеріали з проблем освіти, виховання, навчання, організації дозвілля дітей і молоді, з питань психологічного й фізіологічного розвитку підростаючого покоління. Через те документи, цікаві для ОДЮЧ, розсіяні по різних розділах „Літопису книг”. Тому вважаємо за доцільне пояснити деякі методичні рішення, якими керувалися при вивченні особливостей документального потоку для ОДЮЧ.

Попередній аналіз „Літопису книг” дозволив дійти висновку, що основні відомості про документи для ОДЮЧ подано в розділі 37 ”Народна освіта. Виховання. Навчання. Організація дозвілля”. Інформація про дитячу літературу зібрана в розділах 087.5 „Науково-популярна література для дітей” та 820/89-93 „Художня література для дітей”. Зважаючи на те, що аналіз документального потоку дитячої та юнацької літератури за 1991 – 2000 рр. подано в публікаціях [2, 3, 5], для уникнення дублювання основну увагу зосередили на вивченні розділу 37.

Кількість літератури для ОДЮЧ, що міститься в інших розділах „Літопису книг”, незначна, тому суттєвого впливу на загальну структуру документального потоку для цієї категорії споживачів інформації вона не має. Крім того, виявлення такої літератури є дуже трудомістким процесом, оскільки потрібно проаналізувати майже всі розділи. Наприклад, один з документів, який, без сумніву, цікавий для ОДЮЧ (методична розробка „Дошкільнятам про правила дорожнього руху”), виявили в розділі 656.1 „Організація та експлуатація наземного безрейкового транспорту” „Літопису книг” № 10 за 1995 рік. І таких прикладів можна навести чимало. Враховуючи це, ми не брали до уваги матеріали, поміщені в інших розділах „Літопису книг”, крім розділу 37, при відсутності посилання на них. Тому можна припустити вірогідність виникнення незначних похибок в отриманих результатах.

Проведене дослідження дозволяє визначити такі параметри документального потоку для ОДЮЧ:

динаміку росту документального потоку для ОДЮЧ, тобто тенденцію зміни річного обсягу документального потоку з часом;

тематичну структуру даного потоку, що являє собою відносну поширеність документів певної тематики в загальному потоці;

типологічну структуру, що визначає поширеність документів певних типів, видів і жанрів у потоці (типологічна різноманітність документів базується на сукупності ознак, головними з яких є цільове та читачке призначення й характер інформації, вміщеної у виданні);

мовну структуру, тобто співвідношення документів у потоці за ознакою мови публікації;

видавничу структуру – кількісне співвідношення документів у потоці за ознакою видавництва чи іншої видавничої організації.

На підставі моніторингу документальних потоків для даної категорії споживачів інформації зроблено наступні висновки.

Первиннодокументальні ресурси для ОДЮЧ формуються за рахунок продукції видавництв, наукових та навчальних закладів і засобів масової інформації. Кількість видавництв, що займалися випуском літератури для вищезначеної категорії споживачів інформації, за досліджуваній період значно збільшилась. При цьому зросла частка видавничих організацій недержавних форм власності. Лідером (за кількістю назв документів) серед видавництв, які здійснювали випуск документів для ОДЮЧ, є „Освіта”. Обсяг друкованої продукції видавництва в 1995 р. складав приблизно 42% усього документального потоку для ОДЮЧ за рік, у 1996 – 31%, у 1997 – 14%, у 1998 – 18%, у 1999 – 9%, у 2000 – 11%. Суттєвий внесок у формування первиннодокументальних ресурсів для ОДЮЧ зробили й видавництва „А.С.К.”, „Гене́за”, „Абрис” (Київ), „БАО”, „Сталкер” (Донецьк), „Богдан” (Тернопіль), „Перун” (Ірпінь) та деякі інші.

Серед наукових та навчальних закладів, друкована продукція яких впливає на формування документальних ресурсів для вищезначеної категорії споживачів інформації, – Інститут змісту і методів навчання, Інститут системних досліджень освіти, обласні (регіональні) інститути або університети, що займаються підготовкою педагогічних кадрів і підвищенням їх кваліфікації. Видання цих закладів (збірники наукових статей, матеріали наукових конференцій, методичні рекомендації тощо), як правило, мають науковий або методичний характер.

Упродовж 1995 – 2000 рр. спостерігалася тенденція до збільшення обсягів друкованої продукції для вищевказаної категорії споживачів інформації.

ПОЛІГРАФІЯ І ВИДАВНИЧА СПРАВА 42'2005

Так, у 1995 р. було видано 542 одиниці книг і брошур для ОДЮЧ, у 1996 р. – 625, у 1997 р. – 741, у 1998 р. – 1206, у 1999 р. – 1184, у 2000 р. – 1391.

Аналіз документів за мовною ознакою засвідчив, що частка україномовної літератури для ОДЮЧ у 1995 р. складала приблизно 72%, у 1996 – 78%, у 1997, 1998, 2000 – по 80%, у 1999 – 74%. Решта літератури була видана російською мовою та незначна кількість (менше 1 %) – іншими мовами: угорською, румунською, кримсько-татарською, польською, німецькою.

Змістовна структура документального потоку для ОДЮЧ відзначалася тим, що впродовж усього вказаного періоду найбільше публікувалося літератури з проблем навчання. До документів цієї тематики віднесли видання з проблем організації навчального процесу, підручники й навчальні посібники для дітей та юнацтва, оскільки, за результатами проведеного опитування, саме в такому ракурсі розглядаються ці документи ОДЮЧ. У 1995 р. частка даної літератури в загальному документальному потоці для ОДЮЧ становила 73%, у 1996 – 76%, у 1997 – 82%, у 1998 – 85%, у 1999 – 80%, у 2000 – 88%.

Друге місце за кількістю назв видань протягом 1996 – 2000 рр. посіла література з проблем освіти. Зокрема, у документальному потоці для ОДЮЧ за 1996 р. матеріали цієї тематики склали 12%, у 1997 – 8%, у 1998 – 7%, у 1999 – 10%, у 2000 – 7%. А в 1995 р. документи з проблем освіти займали третє місце (7%), поступаючись у кількісному відношенні перед матеріалами виховної тематики, частка яких становила 10% загального документального потоку для ОДЮЧ за цей рік. Видання, присвячені питанням виховання дітей і молоді, знаходилися на третьому місці в змістовній структурі документального потоку для ОДЮЧ протягом 1996 – 2000 рр. (відповідно по роках 9, 7, 5, 7 та 3%).

Четверту позицію у 1995, 1997, 1998 та 2000 рр. займали матеріали з проблем організації дозвілля. Так, у 1995 р. було видано 6,6% літератури цієї тематики в загальному документальному потоці для ОДЮЧ за даний період, у 1997 – 1998 рр. – по 2%, у 2000 р. – 1%. А у 1996 та 1999 рр. документи з даної тематики займали п'яту позицію і склали лише по 1% в документальних потоках для ОДЮЧ за цей період.

На останньому місці у 1995, 1997, 1998 рр. знаходилася література, що розкриває особливості психологічного та фізіологічного розвитку дітей і юнацтва. Вона становила, відповідно, 3; 1 і 1% в документальному потоці для вищезначеної категорії споживачів інформації за ці роки. У 1996 та 1999 рр. видань з даних питань було по 2%, і вони займали передостанню позицію в документальному потоці цих років. У 2000 р. документи з даної тематики розділили четверте місце з матеріалами з проблем організації дозвілля, оскільки їх частка також складала 1% у загальному документальному потоці для ОДЮЧ у цей період.

Отже, наведені статистичні відомості вказують на те, що різниця між кількістю літератури різної тематики в документальному потоці для ОДЮЧ досить суттєва. Це не відповідає змістовній структурі ІІ даної категорії користувачів бібліотек для дітей і юнацтва й знижує якість їх інформаційно-бібліографічного забезпечення.

Типологічна структура документального потоку для ОДЮЧ також характеризується нерівномірністю розвитку окремих елементів. Так, за весь означений період випуск навчальної (навчально-методичної) літератури значно переважав інші типи документів. Зокрема, у 1995 р. ця література складала 79% усього документального потоку для ОДЮЧ, у 1996 – 84%, у 1997 – 83%, у 1998 – 87%, у 1999 – 80%, у 2000 – 86%. Друге місце в документальному потоці для ОДЮЧ посідає наукова література. Її було видано: у 1995 р. – 7%, у 1996 – 6%, у 1997 – 5%, у 1998 – 6%, у 1999 і 2000 рр. – по 9%. Третю позицію займали: у 1995 р. – видання для організації дозвілля та виробничо-практична література (по 4% усього документального потоку для ОДЮЧ): у 1996 р. – виробничо-практична література (4%); у 1997 р. – довідкова та виробничо-практична (по 4% видань кожного типу), у 1998 р. – довідкова (3%); у 1999 і 2000 рр. – виробничо-практична (відповідно 6 і 2%). На четвертому місці за кількістю видань у 1995 р. знаходилася науково-популярна література (3%), у 1996 – довідкова (3%), у 1997 – видання для організації дозвілля (2%), у 1998 – виробничо-практична та науково-популярна література (по 1,4%), у 1999 – довідкова (3%), у 2000 – науково-популярна й довідкова література та матеріали для організації дозвілля (по 1%). Останнє місце посідали: у 1995 р. – офіційна, довідкова і рекламна література (по 1% кожного типу документів); у 1996 р. – науково-популярна (2%) та видання для організації дозвілля (1%); у 1997 р. – науково-популярна (1%); у 1998 р. – видання для організації дозвілля (1,2%); у 1999 р. – науково-популярна та видання для організації дозвілля (по 1%), у 2000 р. – офіційна література (0,1%).

Вивчення структури документального потоку для ОДЮЧ за видами видань дозволяє зробити висновок, що за означений період спостерігалася тенденція до суттєвого переважання випуску книг у порівнянні з брошурами. Зокрема, у 1995 р. їх частка в документальному потоці для ОДЮЧ становила 83%, у 1996 – 84%, у 1997 – 78%, у 1998 – 88%, у 1999 – 82%, у 2000 – 83 %.

Таким чином, з проведеного моніторингового дослідження випливає, що формування репертуару української книги для ОДЮЧ відбувається певною мірою стихійно. Відсутня координація даного процесу на державному рівні. Це призводить до нерівномірного розвитку окремих елементів структури документальних потоків для ОДЮЧ та їх невідповідності існуючим ІІІ

ПОЛІГРАФІЯ І ВИДАВНИЧА СПРАВА 42'2005

вищезазначеної категорії споживачів. Можливості подолання вказаних недоліків, що впливають на якість інформаційного забезпечення ОДЮЧ, ми вбачаємо, по-перше, у забезпеченні державою фінансової підтримки видавничих осередків, які формують репертуар друкованої продукції для ОДЮЧ. Крім того, видавничим і книгорозповсюджувальним організаціям необхідно активно впроваджувати в свою роботу елементи комерційного маркетингу, у тому числі здійснювати проведення маркетингових досліджень щодо виявлення тенденцій розвитку видавничого ринку, цінової політики й попиту споживачів на документи певного змісту, типів та видів. Потребує подальшого вирішення й проблема координації діяльності видавництва.

1. Бруханская А.И. Анализ документального потока в области библиотековедения и библиографоведения // Науч. и техн. б-ки СССР. 1983. №10. С. 7. 2. Бурдонос Л. Еволюція розвитку і сучасний стан видання літератури для дітей та юнацтва в Україні періоду незалежності // Вісн. Кн. палати. 1999. №12. С. 20 – 23. 3. Галамага Т. Що видається для дітей в Україні // Вісн. Кн. палати. 1998. №4. С. 10 – 13. 4. Гордукалова Г.Ф. Документальний потік соціальної тематики як об'єкт бібліографічної діяльності: Учеб. посібник. Л., 1990. 5. Петренко О. Інновації у формуванні репертуару сучасної дитячої книги в Україні // Наук. праці НБУВ. К., 2004. Вип. 12. С. 34 – 44.

УДК 655.59

А. С. Близнюк

СУЧАСНИЙ СТАН ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ НА ЖИТОМИРЩИНІ

Поліграфічно-видавнича галузь Житомирщини є достатньо важливою складовою інформаційної інфраструктури області та інформаційного простору України в цілому. Вона, як і вся поліграфічно-видавнича галузь країни, переживає досить складний період, пов'язаний з повільним впровадженням у виробництво сучасних технологій, домінуванням технічно застарілого поліграфічного обладнання, відсутністю в переважній більшості суб'єктів видавничої діяльності коштів на придбання нових машин і сучасних матеріалів, низькою купівельною спроможністю населення, податковим тиском на підприємства видавничо-поліграфічного комплексу.

За даними управління в справах преси та інформації Житомирської обласної державної адміністрації, за станом на 01. 01. 2005 р. виготовленням поліграфічної продукції в області займається 55 підприємств різних форм власності, які різною мірою використовують сучасні технології, облад-